

UDK 321.01(049.3)
141.7(049.3)

Primljeno: 01. 06. 2021.

Stručni rad
Professional paper

Dželaludin Hodžić

DA LI JE LOGOR PRAVILO I TRAJNA KATEGORIJA?

**(Giorgio Agamben, *Where Are We Now? The Epidemic as Politics*,
prijevod s italijanskog: Valeria Dani, ERIS, London, 2021)**

Giorgio Agamben (Rim, 1942) jedan je od najutjecajnijih italijanskih filozofa i autor čije se djelo može smatrati „temeljem biopolitičke teorije“ (Krivak). Originalnošću teza o *homo saceru*, suverenu, vanrednom stanju i koncentracionom logoru kao ključnoj odrednici modernog zapadnog društva, Agamben ne samo da je načinio iskorak u odnosu na opća mjesta Foucaultove biopolitike nego je omogućio prevrat u savremenoj političkoj filozofiji otvorivši put za novo mišljenje i razumijevanje politike.

Knjiga *Where Are We Now? The Epidemic as Politics* najvećim dijelom sadrži Agambenove osvrte na ključna pitanja biopolitičke stvarnosti, potaknuta i dodatno ogoljena okolnostima pandemije, a koje je autor prvobitno objavljivao na web stranici svog italijanskog izdavača Quodlibet. Većina tih osvrta, pisanih u formi kratkih članaka, sabrana je i objavljena u Italiji u 2020. godine pod naslovom *A che punto siamo? L'epidemia come politica*. Ovaj prikaz nastaje na temelju prijevoda na engleski jezik Valerie Dani, u izdanju britanske izdavačke kuće ERIS, koji je iz štampe izašao početkom marta 2021. godine. Osim spomenutih članaka u knjizi su ponovno objavljeni i intervjui koje je Agamben u proteklih godinu dana dao renomiranim svjetskim medijima ("The State of Exception Has Become the Rule", *Le Monde*, 28. 3. 2020. godine) kao i neobjavljeni tekst "Pravo i život" (*Law and Life*) ali i tekst "Gdje smo sada?" (*Where Are We Now?*) koji je, prema autorovoj napomeni,

najprije napisan na molbu italijanskog dnevnog lista Corriere della Sera, da bi na kraju, ipak, bio odbijen. Neizmjenjen je objavljen u ovoj zbirci.

U svim člancima i intervjuima Agamben, ustvari, razrađuje i osnažuje svoje osnovne teze i stavove iz ranijih djela. Stanje pandemije i potezi javnih vlasti najprije u Italiji ali, pokazat će se, i širom svijeta do kraja su razotkrili mnoga značenja ranijih Agambenovih razmatranja, posebno iz kapitalnog djela *Homo sacer: Suverena moć i goli život*. Takav je slučaj s Agambenovim pojmom *golog života (bare life)*. Teško je zamisliti da postoji pojedinac koji značenje golog života do kraja nije spoznao, razumio i na vlastitoj koži osjetio u proteklih godinu dana. To ponajmanje podrazumijeva da je značenje golog života osjetio tek u ravni prijetnje po vlastito zdravlje. Iskustvo pandemije, i uvijek s njime povezane rekacije javnih vlasti, pokazalo je kako je ideal zdravlja uzdignut na poziciju neupitne vrijednosti, neovisno od šireg konteksta koji konačno suodređuju značenje dobrog, odnosno, ispunjenog života. Radi se, naime, o tome da onda kada smo spremni zbog zdravlja odreći se svih drugih elemenata ispunjenog života, nepovratno život svodimo na голу biološku činjenicu.

S tim u vezi neminovno se aktuelizira i Agambenova teza o normi ispražnjenoj od značenja, odnosno, pravu koje važi, a ne znači. Po vokaciji pravnik, Agamben je ovom formulacijom odredio ključni izazov i dao nemjerljiv doprinos savremenoj filozofiji prava i pravnom mišljenju koje se odvija u uvjetima tehno-znanstvenog ili tehno-medicinskog despotizma. Konačno, zar u reakciji Evropske unije na naglo širenje zaraze, posebno u zatvaranju granica i negiranju vlastitih izvorišnih principa, nije jasno potvrđena Agambenova misao o Zapadnom gradu kao paradigmi modernog logora. Kao i u svakom logoru, tako i ovdje, u Evropi napadnutoj virusom, najprije je važno sačuvati vlasiti život, po svaku cijenu. Drugi i Drugačiji sada se jasno pokazuje kao opasnost, bilo da je potencijalni prijenosnik virusa ili neko ko će oteći za sebe spasonosnu dozu cjepiva. U logoru nema mjesta idealima humanizma, solidarnosti, jednakosti i otvorenosti.

Logor je, jasno, vezan uz vanredno stanje, koje prerasta u pravilo i trajnu kategoriju. Ljudi su naprosto naviknuti da žive u uvjetima konstantne krize da, naprosto, više nisu u stanju osvijestiti trenutak, odnosno, tačku u kojoj se njihov život svodi tek na biološku ili, još jasnije, životinjsku dimenziju. To znači ne samo da smo izgubili političku dimenziju nego i elementarne ljudske kategorije. Savremena politika u potpunosti je biopolitika: centralna kategorija takve politike je biološki život kao takav. Novum je sadržan u činjenici da zdravlje postaje pravna obaveza prvog reda, koja mora biti ispunjena bez obzira na cijenu. To nas dovodi do nove faze

u kojoj znanost kao religiju modernog čovjeka sada parcijalno odmjenjuje medicina. To se, uostalom, potvrđuje u nedodirljivosti i dogmatskom statusu epidemiologa i članova različitih kriznih štabova. Odluke koje nisu podložne propitivanju zaogrću se sakralnošću i završavaju na mjestu religije.

Na kraju, za one koji ne poznaju Agambenova ranija djela, nego se s njim upoznaju po prvi put preko ove serije tekstova, moguć je dojam o teoriji koja graniči sa populističkim ili zavjereničkim. Naprotiv, sve vrijeme kod Agambena je riječ o naporu na ponovnom zadobijanju značenja (najprije etičke ali i pravne norme), na odbrani ili ponovnom osvajanju slobode koja čovjekov život izdiže iznad puke biološke činjenice i na reafirmaciji političkog mišljenja koje je jedino moguće na moralno-etičkim temeljima. Odatle je jasan i njegov poziv, očekivanje i nada da će se intelektualci, kao i do sada u povijesti, suprotstaviti dogmi i ući u konflikt (str. 74). Na tom tragu, kakvi izazovi stoje pred studentima i njihovim profesorima kao i pravnicima Agamben uvjerljivo govori u tekstovima "Rekvijem za studente" (*Requiem for the Students*) i "Pravo i život" (*Law and Life*).

Agamben zaključuje kako svjedočimo epohalnim promjenama. Kriza demokratskih institucija i naslijeđa ljudskih prava, ustava i parlamentarne demokracije neumitno blijedi i gubi svoje temelje (str. 96). U svakom slučaju, riječ je o kraju epohe začete s industrijskom revolucijom, koja je, pored ostalog, iznjedrila dva svjestka rata i totalitarne režime. Insistiranje na biosigurnosti i teroru zdravlja samo su posljednja nastojanja koja neumitni krah, kako ga Agamben najavljuje, nastoje prolongirati. Za takvim svijetom ne treba žaliti ali, istovremeno, s jednakom odlučnošću valja odbaciti goli život i religiju zdravlja koju promoviraju vlade. To, naravno, ne znači da treba očekivati novog Boga ili novog Čovjeka. Štaviše, na ruševinama starog svijeta, ovdje i sada, valja ponovno graditi ponizniji i jednostavniji život. Onaj kakvog se sjećamo i koji nije fatamorgana, iako ga snage koje slave biološki život snažno guraju u zaborav.

Tako shvaćena biopolitika Giorgia Agambena razumijeva se kao kritika savremenog društva, a ne puka deskripcija i pristajanje uz neku od postojećih konstelacija globalizacije, biotehnologije ili postliberalne politike.

To da je naslov knjige formuliran kao pitanje nije, naravno, slučajno. Tek je s pitanjem moguće bilo kakvo kretanje. Agamben reafirmira pitanje koje je okrenuto repolitizaciji, odnosno, novoj filozofskoj politici s one strane saveza bioetike i prava, koji (savez) dozvoljava ono što je nedopušteno u ravni univerzalne moralnosti. Zaključno, Agambenovo pitanje gdje smo sada sadrži u sebi sve strahove ali i nade savremenog čovjeka. S tim na umu valja prići i aktualnoj zbirci koja nas tjera na

pitanja o sebi i svijetu oko nas. A to, uostalom, i jeste jedini način na koji se intelektualac može dosljedno odnositi prema svijetu: kao da je stvoren samo da bi ga se dovelo u pitanje.

Adresa autora

Authors' address

Dželaludin Hodžić

Univerzitet u Sarajevu

Pravni fakultet

dzalaludin@gmail.com